

LA MÚSICA POPULAR A MALLORCA

Transcripció de la conferència d'en BIEL OLIVER-MAJORAL feta dia 26 de maig de 1980 a l'Estudi General Lul·lià.

En primer lloc volia dir que, aquesta xerrada, l'havíem de fer en Toni Artigues i jo, tots dos plegats, però està malalt i no ha pogut venir. Jo faré una mica de resum de ses idees sobre sa música popular.

Voldria fer una mica d'anàlisi d'allò que creim que és es procés de sa música popular dins es passat, dins es present i dins es futur. Aleshores se presenta un problema que m'agradaria resoldre d'entrada, i es la confusió que de vegades hi ha entre música popular i folklore. És una cosa que mos preocupa i que hauria de quedar ben aclarida d'una vegada per totes, sobretot ja a l'any 80.

Folklore és una paraula que neix a mitjan segle passat a Anglaterra. Folklore=estudi de ses creences, etc., des poble (creant una dicotomia cultural molt important). Per una part hi hauria cultura i per s'altra folklore; també a mitjan segle passat surt aquesta dicotomia entre civilització i no civilització. Lògicament hi ha un intent, per part de qualcú, de separar es concepte de sa cultura de ses classes altes i sa cultura des poble, que queda dins es folklore. Anglaterra, quan se troba en sa seva època d'expansió colonial, se preocupa molt d'estendre aquests conceptes i sa mateixa antropologia. Anglaterra és s'encarregada de trametre sa cultura occidental, sa cultura "bona" al tercer món que ha colonitzat. Però veuen que es pobles no ho assimilen tot... Hi ha una sèrie de coses que fan espontàniament i que és sa seva pròpia cultura. Aleshores ells necessiten tenir-la arxivada i tenir-la controlada i per això ens serveix el folklore i l'antropologia.

Això que fan es anglesos com una cosa científica, sabent allà on van, arriba a ses nostres terres. Catalunya, a s'època romàntica, creu que dins es folklore hi pot trobar ses arrels nacionals, i per això comença a fer estudis sobre literatura popular, sobre cançonística, perquè creu que això és un retrobament col·lectiu enfront de qualche agressió de fora; la seva idea és, en aquest sentit, molt diferent de la dels anglesos.

Un mallorquí, Marian Aguiló, estudia es cançoner popular i també es glosadors. S'arxiduc Lluís Salvador arriba a Mallorca el 1869 i descriu tot allò que veu en el seu llibre *Les Balears descrites per la paraula i per la imatge*. Es una obra fabulosa, ho descriu tot en present, lo que passa en aquell moment. Sembla mentida que hagi d'ésser un austríac es qui desperta aquesta investigació de la cultura popular viva en aquells moments a Mallorca.

Després de s'arxiduc hi ha un músic que s'interessa per sa música de Mallorca: Antoni Noguera i Balaguer (1860-1904), que va publicar un llibret molt interessant: *Memoria sobre los cantos, danzas y tocatas de Mallorca*, el 1893. Aquest senyor de Manacor va transcriure tota una sèrie de cançons, entre elles es cossiers de Manacor. En es seu llibre cita molt s'arxiduc. S'arxiduc va tenir una cosa molt bona, que sempre se va assessorar des millors musicòlegs, des poetes mallorquins (en Torrent li agafava ses músiques)..., tenia un gran equip de gent i això es clar, li va permetre fer aquesta obra.

Dins aquesta mateixa línia, influït també per s'arxiduc i p'en Noguera, en Josep Massot i Planes, avi del gran monjo mallorquí Josep Massot i Muntaner, a principi de segle, va fer un recull de cançons populars. Ell era musicòleg aficionat —son pare havia estat un gran músic— i va anar recollint tot allò que sentia; va recollir ses tonades des cossiers, cançons de batre, es crits i ses entonacions des peixaters, des que adoba matalassos, etc..., va fer un recull de tot allò que sentia.

Una altra fita per es estudiosos és s'Obra des *Cançoner de Catalunya*, que encara que se digui de Catalunya era d'àmbit de Països Catalans; a Mallorca l'any 1924 ve en Samper, musicòleg, i s'ajunta amb en Ferrà, que era lletraferit, i se dediquen a recórrer tot Mallorca i l'any 29 en varen publicar una petita part molt interessant; també són interessants ses fotografies que mostren sa gent de Mallorca ballant, i ballen normal, amb so vestit de s'època que ja no era de pageseta: majoritàriament duïen un

mocadoret però ja no anaven llargues... Varen publicar 82 partitures i en varen recollir 649.

Es en aquesta època que comença sa decadència de sa música popular viva; fins aleshores, conta s'arxiduc, ballen normalment i toquen normalment. Sa dècada del 20 al 30 augmenta sa mecanització, s'introdueixen més massivament es megàfons, ses gramoles, ses ràdios, i comencen a venir ses músiques de fora, i comencen es balls clandestins, ses pugnes i ses baralles entre s'Associació de Mares de la Verge Maria, que no podien deixar que sa filla anàs a un ball d'aquests perquè si no l'expulsaven, i així se va començar a crear aversió a la que era abans sa música normal. Es a dir, si s'introdueix una cosa molt més avançada, de contacte físic me referesc, a sa gent, és a dir, que ja permetia ballar d'aferrat —i es ball de bot

no ho permetia tant, al marge de sa picardia que hi pogués haver—, lògicament se crea un enfrontament entre, per una part, sa forta censura eclesiàstica que no permet que se facin balls d'aferrat —abans no permetia ni tan sols que se fessin balls de gresca, vull dir balls de bot— i sa joventut que evidentment vol ballar d'aferrat i organitzarà quan pugui —es darrers dies sobretot és es seu desfogament— aquests ballets. Llavors se comencen a fomentar per part de sa gent més reaccionària, i ara mos semblen meravellosos, es balls de bot. Diuen: si vols ballar has d'anar a un ball de bot, per evitar que anassin a un ball d'aferrat; lògicament es joves agafen mania an es ball de bot.

Per això comença a venir sa crisi des ball de bot; si a una possessió tenien un *aparato*, després de fer una pela-

da d'ametles feien un ball d'aferrat i es ball de bot començava a quedar una mica separat. I és quan comencen a sortir folkloristes. Fins ara hem vist gent, romàntics, musicòlegs o literats, que descriuen com és sa realitat d'una època en present: a partir d'ara sortiran es folkloristes, que descriuen en passat copiant s'arxiduc, en Noguera i en Massot, per mor d'aquesta situació i serà quan començaran a crear-se bàsicament ses agrupacions folklòriques. Ara enguany farà cinquanta anys, és a dir, l'any trenta, que se va fer una de ses agrupacions més antigues de Mallorca que és Aires de Muntanya de Selva, creada precisament, per un folklorista, n'Antoni Galmés. Es que descriuen sa realitat de sa música popular no se limitaran ja a descriure, seran persones que estaran aficades dins es *tinglado* de ses agrupacions. Ja passada sa guerra, es poder s'hi interessa molt i comencen a néixer a Mallorca una quantitat d'agrupacions folklòriques que fa por.

Es folkloristes, en Galmés i n'Ensenyat tenen tot s'ambient favorable. Hi ha una tesi d'en Domingo Manfredi molt interessant d'estudiar a "Los bailes regionales españoles" que diu que ells agafen aquests balls perquè no se perdin —que no se perdien, encara— i perquè tenen ganes —i ho diu quasi textualment— de fer-los un motlo nou, de fer-los sofisticats per poder-los treure, d'aquesta manera, des lloc on se ballen vulgarment i poder-los escampar arreu del món *para deleite y gusto de las gentes finas*.

Amb aquesta política subterrània —perquè es franquisme no dona normes, sinó que empra persones— se van creant totes aquestes agrupacions perquè arran d'aquesta crisi de sa mecanització i després de sa guerra hi ha un ambient molt favorable per crear espectacle en comptes de festa espontània; espectacle i agrupacions folklòriques van a la par. I sa gent no balla, hi ha crisi de balladors. Hi ha crisi de balladors perquè aquesta sofisticació *para deleite y gusto de las gentes finas* crea un tipus de ball i un tipus d'expressió musical que no són es normals des poble. Es poble ballava normalment, sortien i pegaven quatre bots així com eren. Llavors, ja, com que era un espectacle perfectament programat, només sortien es balladors que se sabien moure. I d'aquesta manera es ball mallorquí *s'amaricono* —me sap greu dir aquesta paraula, però passa així—, i resulta que sa gent durant molts d'anys no balla perquè creu que ballar ball mallorquí es una actitud bastant afeminada; i en prova d'això sa majoria d'agrupacions, al marge de set o vuit balladors que se professionalitzen, són bàsicament formades per dones. I d'aquesta manera se perd tot s'encant, tota sa cosa natural que descriu s'arxiduc Lluís Salvador —que descriu sense cap intenció secundària— i se perd s'espontaneïtat de sa música des ball i de ses cançons. Ses agrupacions comencen a cantar estil cor ses cançons populars amb unes floritures increïbles. S'arxiduc en parlar de ses cançons diu "Generalment no tenen pretensions artístiques, son senzilles i per això bones d'improvisar" Sa cultura popular senzilla, quan se complica és quan comencen a folkloritzar.

Hi ha un altre factor: Antoni Mulet, un folklorista una mica dubtós, va esser president des Foment de Turisme de Mallorca i ses agrupacions s'aprofiten de cara as turisme. Ara aquestes agrupacions estan en crisi perquè ara es turisme ja ni mira es ballador ni mira es ball de bot, sinó que es turisme de Mallorca ve a agafar unes bones gateres perquè s'alcohol és més baratet.

Encara entre els estudiosos de la música popular hi ha en Josep Antoni Pont i Llodrà, que va viure del 1852 al 1931 que és un dels musicòlegs més coneguts de Mallorca perquè és s'autor de ses partitures de ses danses processionals en es diccionari Alcover-Moll. De totes maneres, les transcripcions i els punts que dona aquest senyor no són gaire de fiar, i això ha fet cometre errors als qui han volgut intentar fer uns cossiers a través des diccionari. Ses transcripcions d'en Massot sí que són de fiar: sa seva obra se troba en aquest moment a s'Abadia de Montserrat sota custòdia des seu nét. Es una obra inèdita que lògicament s'ha de recuperar, com sa quantitat d'obra inèdita des *Cançoner de Catalunya*; i aquesta sí que no la pot veure ningú perquè està dins un calaixet dins un pis arxivada i ets hereus de sa fundació Patxot estan en contacte amb una Universitat de Nord-Amèrica per vendre aquest material.

No voldria deixar d'anomenar n'Andreu Ferrer i Girard, coetani d'en Francesc d'Albranca. D'altra banda, aportacions de *folklore mallorquí* engrosseixen les *Antologías del Cancionero Popular Español*.

Després hi ha un intent de recuperació a nivell mundial; a finals dels seixanta les nacionalitats oprimides tenen ganes de fer sentir sa seva veu i comencen a fer reivindicacions molt fortes en tots es sentits, i lògicament també quan a sa música popular. Quan es franquisme minvava, ses agrupacions folklòriques a Mallorca comencen a mancabar una miqueta perquè, encara que no hi havia expressament prohibicions, sí que hi havia uns actes a ses festes des poble que quasi eren obligatoris per part de s'ajuntament: al marge dels actes eclesiàstics hi havia d'haver una banda de música que fes un concert, hi havia d'haver uns coets i unes rodelles, que per això s'ajuntament pagava, i hi havia d'haver una *Velada folklòrica* que havia d'esser feta per qualche agrupació folklòrica, i per això no mos estranyem que a Mallorca fins i tot en sortís una que feia *Velada folklòrica mallorquina i Rapsodia española* o una cosa semblant... I tenien molt d'èxit, i cobraven bastant; eren agrupacions professionals: se desplaçaven, feien actuacions per as turisme...

Però això comença a mancabar una miqueta perquè per a sa gent aquestes vetlades perdien es seu sentit, sa gent comença a estirmar-se més bones berbenes i bons conjunts.

Es anys setanta comença a Mallorca sa febre de ses trobades. L'any 1972 se fa es festival de Llubí. Després se fa es festival de Montuiri, en el qual hi assistiren més de quatre mil persones; se cantaren tonades de llaurar, de batre...; i es xeremiers feren un recompte des que queda- **23**

ven a Mallorca. Després van a Algaida, on se fa ball; curiosament guanya una de ses poques agrupacions no folklòriques —després s'hi convertirà—, que va vestida normal i corrent i que canta amb una persona normal i corrent que és l'amo en Toni Fai, d'una veu meravellosa. I després ja va mancabant, però comença a sortir molta de gent que canta i molta de gent que balla.

Curiosament, aquestes trobades fan sentir poble; així com es folkloristes i el folklore lo únic que fan es fer sentir província, demostrar que *la província existe porque tiene su folklore*, aquestes manifestacions fan sentir poble, que és molt diferent. Per això no és d'estranyar que sa gent que ho assimilàs fos una gent que estava a s'avantguarda de ses qüestions culturals i lingüístiques i que s'ho agafàs amb molta de força i que començassin a aprendre a tocar ses xeremies, a cantar, a ballar, gent que abans no ho havia fet per aquella dicotomia que dèiem abans entre cultura i folklore, o sigui sa cultura de sa classe alta i es folklore de sa classe baixa. Però això també té es seus inconvenients; resulta que de folkloristes sempre n'hi ha i intenten folkloritzar una altra vegada dins aquesta nova eclosió de la música popular. I per això quan hi ha es canvi i molta de gent mos pensam que recuperarem moltes de coses de sa cultura popular, resulta que una altra vegada aquests aspectes estan perfectament folkloritzats.

Quan mancaba es franquisme se torna cantar perquè hi ha necessitat de cantar sa cançó popular de Mallorca, la canten homes perquè la senten, encara que han de caure en s'error d'haver de fer una altra vegada espectacle; ni en Biel d'es Cantó, ni en Biel Caragol, ni l'amo en Toni Fai canten millor damunt un escenari que cantant normalment, però era necessari que tornassin cantar ells amb sa seva pròpia dinàmica perquè mos fessin reviuire i mos moguessin es corconet. Llavors tornen a sortir ets altres i mos tornen a folkloritzar; surten més vestits que mai i —encara que es homos esmentats mos demostrassin que se podia ballar normalment, i en Vicenç Matas que ha vengut, mos passarà una pel·lícula que demostra clarament s'espontaneïtat amb què se podia ballar— tornen folkloritzar enduits d'un intent de voler fer ses coses guapes, perquè es vestit també és *guapo*. I per això no és d'estranyar que avui en dia puguem veure una altra vegada ballar de pageset per demostrar una altra vegada província o País Balear, que és igual, i que es primer dia de *Panorama Balear* surti s'espectacle Agrupación Folklórica de Mahón, Escola Municipal de Ciutat, amb tot es seu folklore pur...

Això és molt perillós. Jo som molt pessimista. Hem avançat que hem recuperat una gent molt sana, que —alerta! — també se pot perdre, també pot caure dins sa folklorització.

Hi ha dues possibilitats. Una que noltros, es mallorquins, diguem: Idò de Mallorca en feim una peça de museu i an aquell que vengui i mos digui "aquí teniu això" mos vestirem així com vulgui que mos vestim, li riurem, li sonarem una tocada i després mos n'entornarem

intentar que aquesta música popular, sa que mos queda —perquè tampoc no hem d'anar a cercar bubotes, ni, sobretot, inventar res—, la facem viva i la tornem cantar i tornem sebre no ses cançons que hi havia sinó es mecanismes per poder-les generar: això és lo important. Perquè es folkloristes lo que fan és dir: "I a Mallorca llavors anaven a segar i cantaven quatre cançons i llavonses cantaven ximbombades", o ara canten ximbombes llegint un llibre de cançons verdes que hagi sortit. Lo important, però, és ensenyar a generar, i això crec que ho hem aconseguit una mica. Jo ara mateix dins aquesta sala veig dos xeremiers joves que bufen i sonen i tornen fer viure i no van vestits —de vegades per fer música una altra vegada viva, per passar pes carrer. Això és molt interessant.

On s'ha de fer molta feina és dins s'escola. I ara diré una cosa que pot espantar qualcú: si hi ha hagut un trencament generacional, que hi ha estat, entre es pares —es nostros per ventura no tant— que ara tenen quaranta o cinquanta anys i es seus fills és perquè no els han trasmès quasi res oralment, ni tan sols s'han preocupat d'ensenyar-los a fer funcionar una baldufa o un estel, que eren coses molt simples, molts de jocs se van perdre perquè es pare no s'ha preocupat d'ensenyar-los an es fill. Aleshores si això està passat qui ha d'agafar i assumir aquest paper és s'escola. I això sí que va envant. Avui en dia es mestres d'escola assisteixen a cursets, es mestres d'escola se preocupen de ses rondalles —com contar una rondalla, com treballar una rondalla—, es mestres d'escola se preocupen de ses cançons, es mestres d'escola se preocupen de com pot funcionar un fobiol i com pot funcionar una cançó, se preocupa d'ensenyar cançons. Crec que hem d'insistir en aquest camp.

Una sèrie de gent hem cregut que haviem de fer música popular. Si sa gent enlloc d'anar a recercar, enlloc de contar "es poble feia això, es poble cantava, es poble tocava ses xeremies", agafa unes xeremies, les comença a inflar, comença a veure'n es mecanismes, comença a agafar sa veu, s'esmola sa gorja, comença a cantar encara que no tengui bona veu, comença a ballar..., aquí és quan se salva sa música popular viva, i això es mestres ho poden fer. An es pares és difícil dir-los que ho facin, però an es mestres els ho podem dir. I crec que aquí hi ha es futur. Evidentment, amb un bon present i amb ganes de fer feina crec que no ho tenim perdut. Si superam aquesta etapa d'ara i es mestres, sa gent, agafa en consciència que això és una cosa viva i no una cosa passada i una cosa morta, tornarem tenir una música, tornarem tenir coses espontànies, tornarem cantar i tornarem, fins i tot, a recobrar un nou sentit de sa vida; això ja és massa profund i no ho vull ara tampoc analitzar, però crec que sí, crec que entendre sa cultura popular viva és entendre un nou sentit de sa vida i un nou sentit de sa festa, i aquest, amb tota sinceritat, crec que és es que hem de recuperar.

(Segueix un col·loqui ben interessant, però com que el magnetòfon estava damunt la taula, està mal gravat i no el podem transcriure).